

УДК 658:339.9:316.32

С.М. Мінакова

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто основні підходи до визначення феномену глобалізації. Відокремлено основні джерела та напрями глобалізаційного впливу з точки зору організації та управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Досліджено глобалізаційні впливи та аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств.

Ключові слова: глобалізація, управління, зовнішньоекономічна діяльність, підприємство, вплив.

Рассмотрены основные подходы к определению феномена глобализации. Выделены основные источники и направления глобализационного воздействия с точки зрения организации и управления внешнеэкономической деятельностью предприятий. Исследованы глобализационные воздействия и аспекты управления внешнеэкономической деятельностью предприятий.

Ключевые слова: глобализация, управление, внешнеэкономическая деятельность, предприятие, влияние.

An important component of the process of internationalization and one of the main sources of globalization is the phenomenon of transnationalization, in which a certain proportion of production, consumption, exports, imports and the country's income depends on the decisions of international centers outside of a particular state. Leading the forces here are the transnational companies (TNCs), which are both the result and the main characters of internationalization.

The globalization of the economy has accelerated in the last decade, when the various markets, in particular capital, technology

and goods, and to a certain extent and labor, has become increasingly interconnected and integrated in a multilayer network of TNCs. These highly influential, well-organized education are constantly striving to create new links in the production, product development, design, trademark universalization and marketing.

They are constantly focused on expansion, seeking to enter new markets and compete for a single liberal rules of the economic game, and is an important tool of globalization of markets by expanding information infrastructure that accelerates the conclusion and reduces the cost of business transactions. Although a certain amount TNC operates in the traditional retail sector, in General, international firms act for industrial restructuring in many developing countries by creating new industries, including automotive, petrochemical, machine-building, electronic, and other, and the modernization of traditional, including textiles and food.

As part of the process of globalization has been the complex relations between its participants. Some of these relationships have integrated orientation, others can lead to disintegration and division. The inconsistency of the internationalization process and maintain effective state structures remain important sources of conflict in the modern world system, despite numerous attempts at harmonization. Forms and consequences of conflicts, as well as means and ways of their solution in various separate groups of countries. Differences are determined by the nature of the interactions in the system and the level of development of the countries concerned, as well as the specifics of their social, ideological and cultural structures.

Thus, the organization of foreign economic activity of the enterprise and ensure its proper management should consider not only the development trend of foreign economic activity in conditions of internationalization of production, but also its global aspects, the main of which are:

the development of global cooperation in the sphere of foreign economic cooperation, which has the manifestation of the emergence of new forms of foreign economic activity, in particular in the field of investment cooperation, scientific-technical and produc-

tion cooperation of interaction of the enterprises; increased competition on the world markets not only in the realm of commodity production, but also in the financial, investment, scientific-technical and informational plane;

distribution operations in-house exchange and transfer pricing, modification of commodity production and the formation of integrated corporate structures (consortia, TNK, industrial and commercial areas, virtual enterprises and others);

the change in the sectoral structure of the economy and the offset of the centers of gravity in the direction of services in the total volume of foreign economic relations;

the formation of global markets, and highlight areas on the background of global integration processes;

the growing influence of international trade and financial institutions, promoting the development of foreign economic activity of business entities.

Keywords: *globalization, management, foreign economic activity, enterprises, impact.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси все більш стають невід'ємною та визначальною частиною світового економічного співробітництва, мають всеосяжний характер та безпосереднім чином відбиваються на формах та напрямках зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) вітчизняних підприємств. Відповідно до глобалізаційних впливів корегуються національні та зовнішньоекономічні стратегії розвитку підприємств, визначаються стратегічні альтернативи поширення їх присутності на зовнішніх ринках. Все це потребує відповідної управлінської підтримки та забезпечення процесів прийняття управлінських рішень в сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Участь у зовнішньоекономічній діяльності та поширення присутності на глобальних ринках надає підприємствам додаткових можливостей збільшення обсягів господарських операцій та участі у процесах міжнародного розподілу окремих технологічних операцій. Однак окрім можливостей слід враховувати й

можливі суперечливі наслідки впливу глобалізаційних процесів на підприємство, а саме загострення конкуренції не тільки на ринках збуту продукції, а й у фінансово-інвестиційній та інформаційній сферах. Тому ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю сучасних підприємств неможливо без урахування глобалізаційних аспектів її здійснення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-методологічних та прикладних аспектів впливу глобалізації на економічних суб'єктів різного рівня господарювання є предметом уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Ф. Фукуями, К. Омає, Дж. Стігліца, Р. Фатхутдинова, О. Білоруса, А. Поручника, А. Філіпенка, Ю. Макогона та ін. [1, 2, 3, 4, 5]. Однак широкий спектр питань глобалізаційного впливу залишає деякі його аспекти невизначеними, а саме ті, що стосуються управління ЗЕД підприємств, що зумовлює необхідність проведення додаткових досліджень у даній площині.

Завдання дослідження. Визначити та дослідити глобалізаційні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств.

Основний матеріал дослідження. Інтенсифікація сучасних світових зовнішньоекономічних відносин, нарощування експортних та фінансових потоків в умовах глобалізації дедалі формує визначальну роль зовнішньоекономічної діяльності для розвитку держав та їх суб'єктів господарювання. При цьому розгортання та активізація процесів глобалізації суттєвим чином впливають на напрями та форми ЗЕД, підходи до її організації та управління. Саме впливом глобалізації можна пояснити появу тих чи інших нових форм зовнішньоекономічної взаємодії, економічних та соціальних явищ у світі.

В науковій літературі існують різні підходи до визначення глобалізації. На думку фахівців ЮНІДО, глобалізація – це реструктуризація і трансформація світової економіки, яка змінює правила гри для всіх учасників, у процесі якої розширюється розрив між тими країнами, що досягли критичної промислової маси, необхідної для глобальної конкуренції тими, хто

відстав [7]. Американський учений І. Валлерстайн визначає глобалізацію («світ-економіку») як системне утворення з єдиним розподілом праці і множиною культур [7]. Український дослідник А. Філіпенко вважає, що «глобалізація виявляється у зростанні міжнародної торгівлі й інвестицій, небаченій до цього диверсифікації світових фінансових ринків і ринків робочої сили, значному підвищенні ролі ТНК у світогосподарських процесах, загостренні глобальної конкуренції, появі систем глобального, стратегічного менеджменту» [8].

Деякі дослідники визначають глобалізацію як інтенсивний етап інтернаціоналізації виробництва і господарського життя, для якого характерним є посилення нерівномірності економічного розвитку, економічна взаємозалежність держав і небувале збільшення можливостей економічного, технологічного та інформаційного впливу на цей процес. При цьому часто увага акцентується на зміні ролі національних держав. Якщо раніше, за образним висловом О. Неклесси, світова економіка була полем, на якому діяли суверенні держави, то в умовах глобалізації вона перетворюється на самостійний суб'єкт, що діє на полі суверенних держав [9].

На думку В. Сенчагова, глобалізація – це синтетична категорія, що претендує на узагальнення еволюційних та революційних змін в об'єктивно-предметній та інтелектуально-інноваційній діяльності людини. Вона покликана запропонувати окремим державам концепцію основних контурів їх розвитку в межах загальної моделі цивілізаційних перетворень [10].

Сучасний процес глобалізації має наступні характерні риси:

взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;

фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;

послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;

розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;

створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;

тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Серед основних джерел глобалізації можна виділити наступні [6]:

лібералізація міжнародної торгівлі, яка зумовила стрімке зростання обсягів та диверсифікацію географії міжнародних потоків товарів і послуг;

лібералізацію міжнародних фінансових потоків, розвиток надпотужних транснаціональних корпорацій (ТНК), формування глобального фінансового ринку;

технологічний прогрес у сфері транспорту, електроніки, телекомунікацій, інших галузях;

розвиток і вдосконалення засобів комунікації.

Своє відображення означені процеси знайшли у всіх сферах економічної діяльності суб'єктів господарювання, особливо зовнішньоекономічній. Саме тому при організації та забезпеченні її управління слід враховувати всі наведені аспекти й джерела глобалізації та специфіку їх прояву. Так, лібералізація торгівлі та інші форми економічної лібералізації викликали обмеження політики протекціонізму й зробили зовнішньоторговельні відносини для підприємств більш вільними та прозорими. Результатом стало суттєве зниження та усунення багатьох митно-тарифних бар'єрів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. При цьому істотним чином зріс рух капіталу та інших чинників виробництва, особливо всередині різного роду інтеграційних утворень. Інтеграційні процеси слід також вважати одним із найсуттєвіших проявів та аспектів глобалізації, який вплинув не тільки на процеси економічної взаємодії суб'єктів господарювання, а й спричинив певні зрушення у політико-правовій площині.

Практично всі великі підприємства мають у своєму розпорядженні мережу філій або стратегічні союзи, які забезпечують їм необхідний вплив і гнучкість на окремому ринку. В межах подібних суб'єктів господарювання нині здійснюється майже третина світової торгівлі. Тобто можемо казати про виникнення не тільки глобальних форм міжнародної та зовнішньоекономічної діяльності, а й глобальних підприємств.

З появою глобальних підприємств міжнародні суперечки значною мірою перемістилися з державного на фірмовий рівень, й конкурентна боротьба відбувається не між країнами за територіальні володіння, а між їх підприємствами за частку на світовому ринку. Деякі політики і дослідники убачають у таких компаніях загрозу інституту державності. В будь-якому разі зрозуміло, що багатонаціональні підприємства та інші структури – як приватні, так і державні – перетворилися на основних дійових осіб глобальної економіки.

Суттєвим поштовхом розвитку глобалізаційних процесів стали трансформаційні перетворення в державах пострадянського простору та Китаї. Початок цьому був покладений оголошеною у 1978 р. реформою в Китаї, за якою відбулися політичні та економічні перетворення в державах Центральної та Східної Європи і розпад СРСР. Цей процес призвів, як вважають фахівці, до ідеологічної конвергенції, тобто на зміну суперечностям між ринковою економікою Заходу і соціалістичною економікою Сходу прийшла практично повна єдність поглядів на ринкову систему економіки. Уряди цих країн та сили в міжнародних організаціях і країнах з розвинутою ринковою економікою, що їх підтримали, сконцентрували свою увагу на трьох умовах переходу до ринку: стабілізації макроекономіки, лібералізації цін і приватизації державних підприємств. При цьому, на жаль, недооцінювалася важливість формування ринкових інститутів, необхідність створення умов для розвитку конкуренції, ігнорувалася особлива роль уряду в сучасній змішаній економіці.

З точки зору управлінських аспектів забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічних зв'язків

сучасних підприємств важливим є визначення глобалізації як вищої стадії процесів інтернаціоналізації. У цьому розумінні глобалізація – це сукупність таких процесів і явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації та міждержавне переміщення трудових ресурсів; переважання орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні та інших транзакціях (на рівні підприємств); територіальна та інституціональна інтеграція ринків. Характерною особливістю тут є міжнародні потоки, які в умовах лібералізації майже або зовсім не контролюються національними законодавствами. В основному, це потоки капіталу та інформації.

Процес інтернаціоналізації з позицій окремих країн розвивається у двох напрямках – усередину і назовні. Розвиток усередину означає, що процес йде шляхом розширення використання іноземних товарів, капіталу, послуг, технологій, інформації у сфері внутрішнього споживання певної країни. Розвиток назовні характеризується переважанням орієнтації країн на світовий ринок і глобальною експансією підприємств у торгівлі, інвестиціях та інших операціях. Головним наслідком цього процесу, поряд із зростанням взаємозалежності держав, є просторова та інституційна інтеграція ринків.

Важливим компонентом процесу інтернаціоналізації й одним з основних джерел глобалізації є феномен транснаціоналізації, в межах якої певна частка виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від рішень міжнародних центрів за межами конкретної держави. Провідними силами тут виступають транснаціональні компанії (ТНК), які самі є одночасно і результатом, і головними діючими особами інтернаціоналізації.

Процес глобалізації економіки прискорився в останні десятиріччя, коли різні ринки, зокрема – капіталу, технологій і товарів, а певною мірою і праці, ставали дедалі більш взаємопов'язаними та інтегрованими у багатопланову мережу ТНК. Ці досить впливові, добре організовані утворення постійно прагнуть до формування нових зв'язків у виробництві, продуктивних

розробок, дизайну, товарної універсализації та маркетингу. Вони постійно спрямовані на експансію, прагнуть виходу на нові ринки, виступають за єдині ліберальні правила господарської гри, а також є важливим інструментом глобалізації ринків шляхом розширення інформаційної інфраструктури, яка прискорює укладання і знижує витрати господарських операцій. Хоча певна кількість ТНК оперує в традиційному торговельному секторі, в цілому міжнародні фірми виступають за промислову реструктуризацію багатьох країн, що розвиваються, шляхом створення нових галузей, зокрема автомобільної, нафтохімічної, машинобудівної, електронної та інших, і модернізації традиційних, включаючи текстильну і харчову.

У межах процесу глобалізації склався комплекс відносин між його учасниками. Деякі з цих відносин мають інтеграційну спрямованість, інші можуть призвести до дезінтеграції та розколу. Суперечливість самого процесу інтернаціоналізації і збереження дієвих державних структур залишаються важливими джерелами конфліктів у сучасній світовій системі, попри численні спроби їхньої гармонізації. Форми прояву і наслідки конфліктів, а також засоби і можливості їх розв'язання є різними в окремих групах країн. Відмінності визначаються характером взаємозв'язків у даній системі і рівнем розвитку відповідних країн, а також специфікою їхніх соціальних, ідеологічних і культурних структур.

Висновки. Таким чином, при організації зовнішньоекономічної діяльності підприємства та забезпеченні її належного управління слід враховувати не тільки тенденції розвитку ЗЕД в умовах інтернаціоналізації виробництва, а й її глобалізаційні аспекти, основними з яких є:

розвиток глобальної взаємодії у сфері зовнішньоекономічного співробітництва, що має прояв у виникненні нових форм зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у сфері інвестиційного співробітництва, науково-технічної та виробничої коопераційної взаємодії підприємств;

загострення конкуренції на світових ринках не тільки у сфері товарного виробництва, а й у фінансовій, інвестиційній, науково-технічній та інформаційній площині;

поширення операцій внутрішньофірмового обміну та трансфертного ціноутворення, модифікація товарного виробництва та бази формування інтегративних корпоративних структур (консорціями, ТНК, виробничо-комерційні агломерації, віртуальні підприємства тощо);

зміна галузевої структури економіки та зміщення центрів тяжіння у бік послуг у загальному обсязі зовнішньоекономічних зв'язків;

формування глобальних ринків та виділення макрорегіонів на тлі загальносвітових інтеграційних процесів;

зростання впливу міжнародних торговельних та фінансових організацій, що сприяють розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

Проблема внутрішньогосподарських відносин активно обговорюється в сучасній і зарубіжній науковій літературі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білорус О.Г. *Глобалізація і безпека розвитку: Монографія* / О.Г. Білорус. – К., 2001. – 733 с.
2. *Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія.* – У 2 т. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – Т. II. – 592 с.
3. *Стиглиць Дж.Ю. Глобализация: тревожные тенденции: Пер. с англ. Г.Г. Пирогова / Дж.Ю. Стиглиць.* – М.: Национальный общественно-научный фонд, 2003. – 304 с.
4. *Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма.* – М.: АСТ, 2004. – 592 с.

5. Омае К. Упадок національного государства: становление региональных экономик / К. Омае. – М.: Европа, 2009. – 336 с.
6. Жаліло Я.А. Глобалізація та проблеми збереження економічного суверенітету України // Я.А. Жаліло // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2011. – № 2(19). – С. 11.
7. Валлерстайн И. Мир – системный анализ / И. Валлерстайн. – М.: Знание, 2012. – 582 с.
8. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку. Історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К.: Знання, 2011. – 670 с.
9. Неклесса А.И. Глобализация: новый цивилизационный контекст / А.И. Неклесса // В сб.: Проблемы глобализации. Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир». – М.: Новый век, 2012. – С. 32-66.
10. Сенчагов В.К. Конкурентоспособность и инвестиционный потенциал экономики / В.К. Сенчагов, А.Н. Захаров, А.А. Зокин // Бизнес и банки. – 2013. – № 43. – С. 12-18.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2014

Рецензенти:

доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу транспортних послуг Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України **С.В. Ільченко**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія і кібернетика» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**